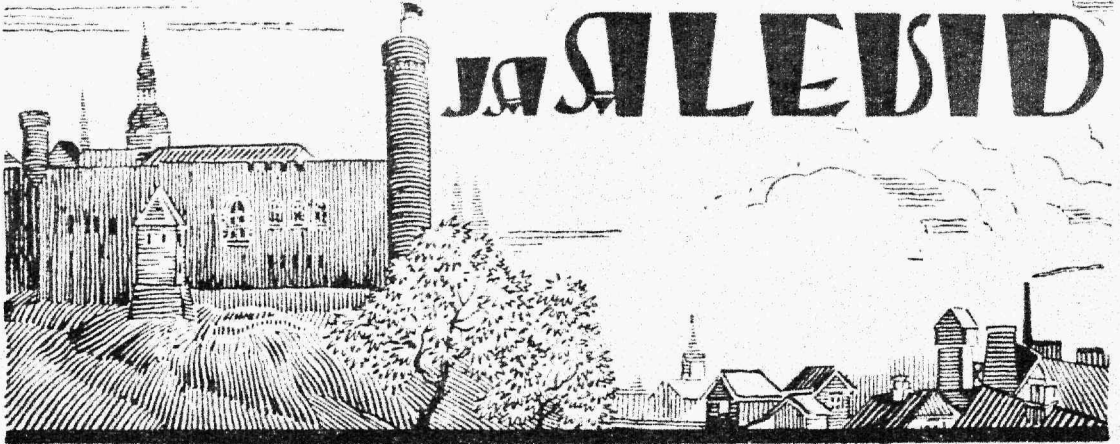

LINNAD

JA LEBID

»EESTI LINNADE LIIDU HÄALEKANDJA«

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas. Vastutav toimetaja: V. Smetanin.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, Pikk 6.

Ilmub 10 korda aastas.

VI aastakäik.

Numbri hind 25 senti.

Nr. 6

November

1933

SISU.

Uue linnavolikogude valimise seaduse eel-
nõu puhul — *J. Klesment.*

Meie linnade nimedest — *O. Angelus.*

Meie linnade arhiivide korraldamise alalt
— *mag. O. Liiv.*

Ühest avalikkude raamatukogude tulualli-
kast — *M. Pukits.*

Kroonika.

LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADELIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 6	Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, Pikk 6, telefon 431-58.	1933
VI AASTAKÄIK	Ilmub 10 korda aastas.	November
	Numbri hind 25 s.	

Uue linnavolikogude valimise seaduse eelnõu puhul.

J. Klesment.

Kohtu- ja Siseministeeriumi nõunik.

Riigikogu Üldkomisjoni poolt on esitatud Riigikogule Linnavolikogude valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu, milline on töötatud välja Kohtu- ja Siseministeeriumi poolt. Uus seadus muudab põhjalikult maksva Linnavolikogude valimise seaduse ja loob sootuks uue valimissüsteemi. Endisest seadusest jäävad maksma ainult need osad, millised käsitlevad linnavolikogude koostist, valimiskomisjonide tehnilist tööd jne.

Alevivolikogude valimise seaduse (RT 92 — 1926) põhjal laienevad Linnavolikogude valimise seaduse eeskirjad automaatselt ka alevile.

Uus valimisseadus kavatakse pan-na maksma tema avaldamisega „Riigi Teatajas“ ja järgmised linna- ja alevivolikogude valimised toimetada uue seaduse alusel. Riigikogu poolt vastuvõetud seadusega pikendati seniste linna- ja alevivolikogude volitusi veel kuni 15. veebruarini 1934, nii et uued valimised uue seaduse alusel peavad toimuma hiljemalt jaanuaris 1934.

Nii maksva Põhiseaduse kui ka rahvahääletamisel vastuvõetud ja 1. veebruaril 1934 jõusse astuva Põhiseaduse muutmise seaduse alusel omavalitsuste esinduskogud valitakse üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtte alusel. Sellele eeskirjale lisab muudetud Põhiseaduse eeskirja, et valimised peavad toimuma nõnda, et valijal oleks võimalus valida üksikuid isikuid (§ 75).

1926. a. seaduse alusel toimusid linna- ja alevivolikogude valimised Hagenbach-Bischoff'i süsteemi alusel. See valimissüsteem, milline võimaldab valijale hää-

letada ainult ülesseatud nimestikkude poolt, ilma et tal oleks võimalust valida nimestiku piires üksikuid isikuid, keda ta rohkem usaldab (arvatud välja ühe kandidaadi allakriipsutamine), on kutsunud esile üldise rahulolematuse ja ikka laiemad ja laiemad valijatehulgad on hakanud nõudma omale laiemat valimisvabadust üksikute isikute kasuks. Selle nõudmise üheks väljenduseks on ka uues Põhiseaduses leiduv ülalnimetatud täiendus endise Põhiseaduse eeskirjale.

Kuna Põhiseadus (nii vana kui uus) asub proportsionaalse valimissüsteemi alusel, tuli uue valimisseaduse väljatöötamisel kooskõlastada mõlemad nõuded — ühelt poolt proportsionaalsuse põhimõtte ja teiselt poolt üksikute isikute valimise põhimõtte.

Otstarbekohaseimaks ja meie oludele vastavaimaks valimissüsteemiks, milline vastab ülalloodud nõudeile, tunnustati küsimuse põhjalikumal kaalumisel Soomes 1906. a. peale maksev süsteem, milline võeti ka aluseks eelnõu väljatöötamisel.

Ometi tuli Soome seaduse eeskirjus teha rida tähtsaid tehnilisi ja sisulisi muudatusi, pidades silmas me senist valimispraktikat, millisega valijad harjunud. Ühtlasi tõsteti isikuvalimise põhimõtet rohkem esile kui Soomes. Tuli pida kinni põhimõttest, mis valimisseaduste juures suure olulise tähtsusega, et valimisseaduse käsitlemine ei tohi teha raskusi ka kõige vähem arenenud valijale, vähemalt ei tohi need raskused olla sellised, et selle tagajärjel valija peab jääma valimisist eemale. Süsteem peab olema selline, et tema ei nõua valijalt ilmtingimata mõnesuguseid raskemaid ja talle arusaamatuid toiminguid.

See tagajärg näib olevat saavutatud kõnesolevas eelnõus, sealjuures on aga valijaile jäetud suured vabadused oma tahte avaldamisel ja ainult nende kasutamine nõuab valijailt suuremat intelligenti.

Peatume käesolevas artiklis eelnõu olulisemate osade juures.

Uue süsteemi võiks jagada kolme gruppi kohustuste ja õiguste järgi, millised ta paneb: 1) kandidaatide ülesseadjaile (kandidaatide esitamine), 2) valijaile (hääletamine), 3) omavalitsusorganitele valinistagajärgede väljaarvutamisel.

1. Kandidaatide esitamine.

Kandidaatide esitajaks on vähemalt kelm sama linna või alevi hääleõiguslikku kodanikku, kes moodustavad erilise valijateühenduse ja kes kirjutavad alla nende poolt ülesseatud kandidaatide esitamiskirjale. Nende allkirjad tõestatakse linnavalitsuse või tema poolt nimetatud ametniku poolt. Allakirjutajaiks ei või olla kodanikud, kes esinevad kandidaatidena linnavoliniku kohale (§ 16, III lõik). Kirjutada alla võib kodanik ainult ühele esitamiskirjale (§ 16, IV lõik).

Ülaltähendatud valijateühenduse moodustavad kodanikud koostavad nende poolt ülesseatajate kandidaatide esitamiskirja (on tarvitatud „esitamiskiri“ endise termini „nimekiri“ asemel, kuna sisult pole tegu nimekirjaga), kuhu nad võivad võtta üles kuni kolm kandidaati (kas üks, kaks või kolm!), seades nad oma äranägemise järgi järjekorda. Esitamiskiri tuleb esitada linnakomiteele hiljemalt 25 päeva enne valimiste esimest päeva § 16 lisas tähendatud andmetega (perekonna- ja eesnimi, vanus ja elukoht). Ühte kodaniku võib seada üles ainult ühes esitamiskirjas, on ta seatud üles mitmes esitamiskirjas, loetakse ta selle valijateühenduse kandidaadiks, milline esitatud linnakomiteele varem (§ 16, II, V ja VI lõik).

Analoogiliselt maksvale seadusele tuleb esitamiskirjale lisada juurde kõigi ülesseatud kandidaatide teadised, et nad on nõus laskma end valida (§ 18).

Samuti analoogiliselt maksvale seadusele võib esitamiskirja olla varustatud mingisuguse pealkirjaga, mille all valijateühendus on kujundatud. Kui pealkirjaks on mõne registreeritud organisatsiooni nimetus, võib selle organisatsiooni juhtiv keskkorgan keelata mõnel esitamiskirjal oma nimetuse tarvitamise (§ 17).

Kandidaate esitavad valijateühendused võivad, analoogiliselt maksvale seadusele, teatada, et nad liituvad kõigi samanimeliste valijateühendustega valimisliiduks. Üks ja sama valijateühendus võib olla ainult ühes valimisliidus. Valimisliidus võib olla ainult niipalju kandidaate kui valitakse linnavolinikke. Liitumisteedaanne on tagasivõtmatu (§ 19).

Valijateühenduse esindaja maksab linnakomiteele ühes esitamiskirja äraandmisega kautsjoniks: linnades, kus üle 100 000 elaniku (Tallinn) — 150 kr., linnades, kus 50 000—100 000 elanikku (Tartu) — 100 kr., linnades, kus 10 001—50 000 elanikku (Narva, Pärnu, Viljandi, Valga, Rakvere, Nõmme) — 50 kr. ja linnades, kus 10 000 või vähem elanikke (kõik ülejäänud linnad ja kõik alevid) — 25 kr. On valijateühendus liitunud teiste valijateühendustega valimisliiduks, makstakse kautsjon samas suuruses kogu valimisliidu kohta. Kautsjon makstakse tagasi, kui valijateühendus või valimisliit vähemalt ühe kandidaadi viinud linna- või alevivolikokku, vastasel korral jääb kautsjon linna- või alevivalitsuse kasuks (§ 16, VII ja VIII lõik).

1-a. Linnakomitee ülesanded enne valimisi.

Linnakomitee võtab vastu esitamiskirjad, märkides neid numbriga esitamise järjekorras ja vastuvõtmise kuupäeva ja kellaaajaga (§ 21). Valimisliiduks liitunud valijateühendused ei tarvitse esitada oma esitamiskirju ühekorraga, vaid nad võivad seda teha kogu esitamiskirjade vastuvõtmise ajal.

Linnakomitee ülesandeks on valvata, et esitamiskirjad vastaksid seaduse nõudeile, ta võib nõuda nende vastavat parandamist (§ 20), võib kustutada pealkirjad, kui need ei vasta seaduse ja kõlbluse nõudeile (§ 17) ja tühistab seadusele mittevastavad esitamiskirjad (§ 22).

Maksvaks tunnustatud esitamiskirjust koostab linnakomitee valimisedeli. Iga valijateühenduse kandidaadid või kandidaat trikitakse eraldi ruudukeses ühes pealkirja ja numbri tähendamise-ga. Valimisliiduks ühinenud valijateühenduse kandidaate sisaldavad ruudukesed koondatakse valimisedelil erirühma esitamise numbri järjekorras ja varustatakse ühise pealkirjaga. Peale selle peab valimisedel sisaldama veel vajaliku vaba ruumi kolme kandidaadi märkimiseks va-

lijate poolt, kes ei soovi häält anda ainult ühe valijateühenduse kandidaatidele või kes üldse ei soovi hääletada esitatud kandidaatidele (§ 28).

Valimisedeli koostamisel oleks soovivat pidada kinni järgmisest korrast:

Esimeses järjekorras tuleks võtta sedelele valimisliidud (liitunud valijateühenduste erirühmad) tähestikulises järjekorras, näiteks Ametiühingute valimisliit, Eeslinnade majaomanikkude valimisliit, Eesti sotsialistliku töölispartei valimisliit, Erapooletute kodanikkude valimisliit, Linnarentnikkude valimisliit, Majaomanikkude valimisliit, Rahvusliku keskerakonna valimisliit, Tööliste valimisliit, Vabadussõjalaste valimisliit jne. Sellele järgneksid ilma pealkirjata valimisliidud esitamise järjekorras, näiteks valimisliit A, valimisliit B jne. Peale valimisliitude tuleks võtta iseseisvate valijateühenduste kandidaatide ruudukesed nende esitamise järjekorras. § 28 tähendatud vaba ruum kolme kandidaadi märkimiseks leiaks aset valimisedeli parempoolses nurgas, ta peaks olema samuti piiratud (nagu teisedki ruudukesed) musta joonega ja sisaldaks järgmise trükitud teksti:

„Valija, kes ei soovi valida ühtegi sel valimisedelil trükitud kandidaati või kes soovib valida kandidaate mitmest ruudukesest, märgib siia oma soovikohaste kandidaatide perekonna- ja eesnimed ja vanuse või elukutse või elukoha.“

K a n d i d a a d i d :

1. { Perekonna- ja eesnimi
- { Vanus või elukutse või elukoht
2. { Perekonna- ja eesnimi
- { Vanus või elukutse või elukoht
3. { Perekonna- ja eesnimi
- { Vanus või elukutse või elukoht

Tähendatud teksti kandmist valimisedelile seadus otse ei nõua, ta ei tee aga seks ka takistusi. Tekst aga oleks vajalik kodanikel instruksiooniks. Loodetavasti annab kohtu- ja siseminister sellekohase eeskirja ka oma juhatuskirjas § 62 põhjal.

Endastmõistetavalt peab see ruuduke olema märksa suurem teisist ruudukesist, et oleks võimalus seda kasustada ka vähemkirjaoskajail kodanikel.

Sel viisil koostatud valimisedelid läheb linnakomitee trükkida vajalikul arvul ja saadab ühes nimelise tunnistisega, mille sisaldab endises seaduses tähendatud

andmed, hiljemalt viis päeva enne valimiste esimest päeva igale valijale kätte (§ 25).

2. Hääletamine.

Hääletamine toimub endise korra järgi valimiskomisjones hääle isikliku äraandmise kaudu.

Valija võib oma äranägemisel hääletada neljal viisil (§ 29):

1. Ta lõikab välja ühe valimisedelil oleva ruudukese (mitte kogu valimisliidu ruudukesed!) seal olevate kandidaatide nimestikuga ja paneb valimiskomisjonis selle ruudukese ümbrikku.

Sel viisil hääletamisel ei erine valija ülesanne tema ülesandeist praeguse valimissüsteemi juures. Tema õigus valida üksikuid isikuid on ka siin suurem, kui endise süsteemi juures, sest ta ei hääleta mitte kogu valimisliidu (erakonna) poolt ülesseatud kandidaatide poolt, vaid ta võib selle piires välja selle ruudukese (kus leidub ühe, kahe või kolme kandidaadi nimed), millisele trükitud kandidaadid talle vastuvõetavamad ja hääletab nende poolt (§ 29).

Sel viisil hääletades loetakse, et ta on andnud (kui ruuduke sisaldab kolm kandidaati) esimesele ruudukesel trükitud kandidaadile ühe hääle, teisele poole ja kolmandale — ühe kolmandiku häält (§ 28).

2. Ta lõikab välja ühe valimisedelil oleva ruudukese ja ta võib sel ruudukesel kandidaatide järjekorda muuta oma äranägemise järgi, kirjutades kandidaadile, keda soovib valida esimeses järjekorras (s. o. talle anda ühe hääle), ette number 1, kandidaadile, keda soovib valida teises järjekorras (anda talle poole häält), number 2 ja kandidaadile, keda soovib valida kolmandas järjekorras (anda talle ühe kolmandiku häält), number 3.

3. Ta lõikab välja ühe valimisedelil oleva ruudukese ja kui sel on trükitud rohkem kui üks kandidaat, võib ta neist valida välja ainult ühe kandidaadi, ja teisile häält üldse mitte anda, märkides soovitava kandidaadi ette number 1 ja teisile ei tee üldse mingit märkust, samuti võib ta valida kolmest ainult kahte kandidaati, märkides ühe ette number 1 (andes talle ühe hääle) ja teise ette — number 2 (andes talle poole häält), jättes kolmandale märkuse tegemata, öeldes sellega, et ta sellele häält ei anna (Soomes seadus ei näe

ette sellist võimalust, seega on meie seaduseelnõu isikuvalimise suhtes elastsem).

Punktide 1, 2 ja 3 tähendatud hääletamisviiside kohta tuleb tähendada järgmist:

Kõigil neil viisel annab valija vastavalt oma hääle kandidaatidele ja ühes sellega ühe hääle ka kogu valijateühendusele ja valimisliidule (§§ 46—48), s. t., et häältejääkide korral hääled lähevad teistele samas valimisliidus või samas valijateühenduses olevaile kandidaatidele (proportsionaalsuse põhimõte).

Punktides 2 ja 3 tähendatud märkimisel tuleb pidada täpselt kinni eeltoodud eeskirjust, kuna igasugused muud märkimised loetakse maksvusetuks (näit. joone allatõmbamine, kandidaadi nime läbikriiputamine, märkimine ainult ühte kandidaati numbriga 2 või 3, või ainult kahte kandidaati numbritega 1 ja 3 või 2 ja 3). Sellisel juhtumil loetakse hääled antuks ruudukesel olevaile kandidaatidele järjekorras, nagu nad sinna trükitud (muidugi kui märkimised pole sellised, et hääle loetakse üldse maksvusetuks § 38 alusel).

4. Valija peab kirjutama tema poolt soovitatavate kandidaatide nimed valimisedelil olevale tühjale ruudukesele järgmisil juhtumel:

a) kui ta soovib anda hääle valimisedelil trükitud kandidaatidele mitmest ruudukesest (kas ühe valimisliidu või erakonna piires või mitmest valimisliidust); sellisel juhtumil ei või ta lõigata välja mitut ruudukest, sest siis loetakse hääle maksvusetuks § 38 põhjal;

b) kui ta ei toeta ühtegi valimisedelile trükitud kandidaati, sellisel juhtumisel võib ta kirjutada tühjale ruudukesele üks, kaks või kolm sama linna hääleõiguslikku kodanikku;

d) kui ta soovib anda hääle osale kandidaatidest, kelle nimed on trükitud ruudukesele, osa aga seada üles omaltpoolt väljaspool valimisedelile trükitute.

Kandidaatide kirjutamisel tühjale ruudukesele peab ta märkima sinna kandidaadi perekonna- ja eesnime ja oma äranägemise järgi (s. o. mis talle kindlasti teada) kas vanuse, elukutse või elukoha. Näiteks võib ta märkida: „Müller, Johan, kohtu- ja siseminister“, samuti ka „Müller, Johan, Kohtupalati endine prokurör“. Andmed peavad olema sellised, et jõutakse selgusele, kes on kandidaat, muidu loetakse sedel maksvusetuks § 38, p. 3 alusel.

Tühjale ruudukesele võib valija märkida ühe, kaks või kolm kandidaati, on ta

neid märkinud rohkem, loetakse maksvaks ainult kolm esimest. Kolme kandidaadi märkimisel loetakse esimeseks kirjutatud kandidaadile üks hääle, teisele — pool, kolmandale — üks kolmandik häält.

Pole takistusi, et valija märgib tühjale ruudukesele kandidaatide kohta käivad andmed vene, saksa või rootsi keeles (§ 27).

Tühjale ruudukesele märkimise kohta tuleb üldiselt tähendada, et hääletades sel teel, hääletab valija ainult kandidaadile ja kui kandidaat on saanud rohkem hääli, kui tema valimiseks vaja, siis need hääled ei lähe kellelegi üle (§ 46), ükskõik, kas kandidaat on võetud väljastpoolt valimisedelilt või valimisedelilt. Tühjale ruudukesele märgitud kandidaatidest tunnustatakse valituks kandidaat, kellele on antud niipalju hääli, et § 46 korras väljaarvutatud valimisjagaja saab täis.

Hääletamise kohta tuleks tähendada veel, et, pidades silmas senist valimispraktikat, on jäänud seisukohale, et 1) valimisedelid saadetakse koju kätte ja 2) valija lõikab välja ruudukese üldiselt sedelilt. Soomes saab valija valimisedeli valimisjaoskonnas ja annab ära kogu sedeli, tehes valimisjaoskonnas soovitavale ruudukesele pliatsijoone. On õige, et Soome süsteem kindlustab valijale suuremal määral valimise saladuse, kuna kodu võidakse valijat mõjustada kõrvalt, vajalik sedel lõigata välja jne., samuti saaks pärast kontrollida, kelle poolt valija on hääletanud, kuna sedel jääb koju ja sealt on ainult vastav ruuduke lõigatud välja. Ometi tuli loobuda sellest iseendast õigest põhimõttest puhttehnilisil kaalutlusil, kuni valijad meil harjunud kavatsetava süsteemiga (uus kord vastab ses osas praegusele korrale). Muidugi peab valimiskomisjones olema vajalikul arvul sedeleid valijate jaoks, kes neid sealt soovivad saada, s. o. kes kaotanud sedeli või kodu pole soovinud ruudukest lõigata välja ja teha neile vajalikke märkusi.

3. Valimistagajärgede väljaarvutamine

Valimistagajärgede väljaarvutamine on jaoskonnakomisjonide ja linnakomitee ülesandeks.

Jaoskonnakomisjonid teevad kõigepealt selgeks maksvate sedelitel üldarvu.

Maksvusetuks tunnustatakse (§ 38) ruudukesed: 1) millised ei vasta nõudeile, millised on tähendatud ülal (vt. 2. Hääle-

tamine — valimisseaduse §§ 28 ja 29); 2) millised on kodaniku poolt kirjutatud alla või milles leidub muid otseseid tunnusmärke, mille järgi võib otsustada, kes valija olnud; 3) millised ei anna selgust, millise valijateühenduse või milliste isikute poolt on kodanik hääletanud; 4) milliseid pandud ümbrikku ühest rohkemal arvul, kui nende sisu pole samane; on nende sisu aga samane, loetakse üks neist maksvaks.

Selle eeskirja p. 2 kohta tuleb tähendada, et juhtumil, kui valimiskomisjon võib tunda ära tühjale ruudukesele kirjutatud isiku käekirja, siis ei saa seda lugeda tunnusmärgiks, „mille järgi võib otsustada, kes valija olnud“. Vastasel korral muutuks valijail võimatuks täita oma õigust — kirjutada tühjale sedelile.

P. 3 nõuab, et valijad lõikaksid ruudukesed välja musta joont mööda, või vähemalt nõnda, et ruudukesel olevad nimed on täiesti rikkumata.

Endastmõistetavalt tulevad senise praktika kohaselt lugeda rikutuks ruudukesed, millised on kirjutatud täis jne.

Ruudukesed aga, milliseil kandidaatide ümberpaigutamise märgused (§ 29) pole seaduspärased ja muidu ei sisalda tunnusmärke, millised tingiksid nende maksusetuks tunnustamist, loetakse maksvaks, kuid, nagu tähendatud ülal, märkimine loetakse maksusetuks.

Edasi loeb jaoskonnakomisjon üle igale valimisliidule ja igale valijateühendusele antud ruudukeste arvu ja ruudukesed, milliseil kandidaatide nimed on kirjutatud valija enda poolt. Kõik andmed kantakse protokollile.

Linnakomitee (§ 42) teeb kindlaks igale kandidaadile antud häälte arvu, lugedes § 28 kohaselt igale esimesel kohal olevale või number 1 märgitud kandidaadile ühe hääle, teisel kohal olevale või number 2 märgitule — poole ja kolmandal kohal olevale või number 3 märgitule — ühe kolmandiku häält. Hõlbustuse mõttes kokkuarvutamisele tulevad murdarvud arvutada ümber $\frac{1}{6}$ murdudeks, lugedes $\frac{1}{2} = \frac{3}{6}$ ja $\frac{1}{3} = \frac{2}{6}$. Selle toiminguga teeb linnakomitee iseseisvalt, kuna jaoskonnakomisjon seda arvutamist jaoskonna kohta ei tee. Igale kandidaadile antud ja sel teel saadud häälte arvule arvutatakse juurde temale tühjal (vabal) ruudukesel antud hääled. Sel teel saadud häälte arv nimetatakse kandidaadi võrdlusarvuks (§ 49).

Muud andmed, olles neid ennem kontrollinud (§ 42), arvutab linnakomitee kogu linna kohta kokku jaoskonnakomisjonide protokollide põhjal (§ 43).

Igale valimisliidule ja igale iseseisvale valijateühendusele, samuti tühjal ruudukesel märgitud kandidaatidele antud häälte arvu järgi arvutatakse välja d'Hondt'i süsteemi alusel esialgne valimisjagaja (§ 46, I lõik). See süsteem on omavalitustegelastele tuntud enne 1926. a. maksusetuks olnud valimisseadusist ja Riigikogu valimise seadusest.

Esimeses järjekorras tulevad, pärast valimisjagaja väljaarvutamist, läbivaatamisele tühjale ruudukesele märgitud kandidaatidele antud hääled ja neist loetakse otsekohe valituks need, kel valimisjagaja täis. Kandidaadid, kes pole saanud niipalju hääli, kui suur on valimisjagaja, langevad edasisest arvutamisest otsekohe välja.

Ülaltoodud korras valituks tunnustatud volinikkude arv arvatakse maha üldiselt valimisele kuuluvast volinikkude arvust ja arvutatakse välja valimisjagaja esimesel arvutamisel saadud andmeil teine valimisjagaja niipalju volinikkude jaoks, kui veel kindlaks määramata.

Kui aga tühjest ruudukesest pole keegi tunnustatud valituks, tunnustatakse esimene valimisjagaja kohe teiseks valimisjagajaks.

Selle järgi määratakse valimisliidule või iseseisvale valijateühendusele antud häälte jagamise teel teisele valimisjagajale lõplikult kindlaks liidule või ühendusele langenud kohtade arv (§ 48). Kui sellisel jagamisel viimane koht langeb ühele või mitmele liidule või ühendusele, antakse eesõigus sellele, kes saanud rohkem hääli, kuna ühesuguse arvu juures otsustab liisk (§ 49).

Niiviisi on määratud kindlaks kohtade arv, milline langeb igale valimisliidule või valijateühendusele.

Jääb veel määrata kindlaks valitud volinikkude isiklik koostis.

Selleks seatakse § 42 põhjal iga valimisliidu või valijateühenduse kohta eraldi iga kandidaadile väljaarvutatud häälte arvu järjekorras ritta kõik kandidaadid, kes on saanud hääli, kuna kandidaadid, kes pole saanud üldse hääli, langevad välja. Võrdsete võrdlusarvude juures antakse järjekorra määramisel eesõigus kandidaadile, kes esimesel valijateühenduses, milline on saanud kõige rohkem hääli, nende ühesuguse arvu juures otsustab liisk (§ 49).

Sellesse nimestikku ei võeta valijateühenduste neid kandidaate, kes on tunnustatud valituks tühjade ruudukeste järgi, vaid tema koht nimestikus, kui ta valitud ka valijateühenduse kandidaadina, läheb üle järgmisele kandidaadile (§ 46, II lõik).

Vastavaist nimestikest, millised on koostatud ülaltähendatud korras, tunnustatakse järjekorras valituks nii mitu kandidaati, kui mitu kohta on langenud valimisliidule või valijateühendusele ülalkirjelatud arvutamise põhjal, kuna teised jäävad kandidaatideks võrdlusarvu suuruse järjekorras (§ 50).

Ei jätku valijateühenduses või valimisliidus kandidaate, lähevad kohad teiste liitude või ühenduste nende kandidaatidele, keda pole tunnustatud valituks võrdlusarvu suuruse järjekorras (§ 51). Ühesuguse võrdlusarvu juures otsustab liisk.

Kui keegi linnavolinikest langeb välja, täidetakse need kohad sama valimisliidu või valijateühenduse kandidaatidega § 49 tähendatud nimestiku järjekorras, nende kandidaatide puudumisel toimitakse eelmises lõigus tähendatud korras (§ 52). Ei leidu enam üldse hääli saanud kandidaate, jäävad kohad täitmata.

Tühjade ruudukeste järgi valitud volinike väljalangemisel täidetakse kohad valimisliitude või valijateühenduste kan-

didaatidest võrdlusarvu suuruse järjekorras (ükskõik, kas lahkunu esines mõni valijateühenduse või valimisliidu kandidaadina või mitte).

Olgu üldiselt tähendatud, et linnavolinikeks ja nende kandidaatideks võivad saada ainult isikud, kes on saanud arvutamisel § 42 korras hääli, sealjuures võib see hääl olla ka väiksem, mida võib saada, s. o. $\frac{1}{3}$ häält. Isikud, kes pole saanud hääli, langevad otsekohe välja.

§ 53 alusel võib kohtu- ja siseminister juhtumil, kui on linnavolinikkude täitmata kohti üle $\frac{1}{3}$ volikogu koostisest, kuulutada välja järelvalimised, kus tuleb valimisele puuduv arv volinikke ja kes valitakse volikogu volituste aja lõpuni. Järelvalimine toimub samade eeskirjade järgi, millised on nähtud ette seaduses kogu linnavolikogu valimiste kohta.

Seaduse täpse eeskirja järgi on järelvalimiste toimetamine kohtu- ja siseministri õigus, mitte kohustus. Näiteks juhtumil, kui volikogu koostis langeb alla kinnitatud miinimumi volikogu volituste aja lõpu poolel, võidakse järelvalimised ka jätta ära.

§ 62 on täiendatud ses mõttes, et kohtu- ja siseministril on õigus anda juhtnõre seaduse teostamiseks.

Meie linnade nimedest.

O. Angelus.

Kohtu- ja Siseministeeriumi Administratiivosakonna abidirektor.

Vabariigi linnade nimedest on üks osa kujunenud aja jooksul kindlaks, milliste tarvitamisel pole lahkuminekuid, kuna teise ümber keerlevad vaidlused, millele pole näha lõppu, kuna ükski pool ei taha loobuda oma vaateist teise kasuks. Esimesse liiki kuuluvad järgmised linnad: Haapsalu, Narva, Nõmme, Paide, Petseri, Pärnu, Põltsamaa, Rakvere, Tapa, Tartu, Tõrva, Türi, Viljandi ja Võru. Teise liiki, s. o. selliste linnade hulka, mille nimede ümber kestavad vaidlused või mille nimede tarvitamisel valitseb ebahühtlus, kuuluvad Tallinn (Tallinna), Paldiski (Baltiski), Valga (Valk) ja Kuressaare (Kuresaar, Kuressaare, Kuresaare).

On selge, et selline ebahühtlus pole soovitatav ja võib tuua endaga kaasa segadusi ja arusaamatusi. On küll arusaadav, et

praegu, mil meie keel on veel arenemistastmes, võidakse vaielda ägedasti näiteks me pealinna nime ümber, kuid sellele peab tulema kord lõpp; meie ametiasutised ja meie inimesed peavad kord teadma kindlasti, kumb on õigem tarvitada, kas „Tallinn“ või „Tallinna“. Meie peame kord võima öelda välismaile, et meie pealinna nimi on „Tallinn“ (resp. „Tallinna“), seda enam, et mitmele välismaalasele, kes meid on käinud külastamas, on tundunud pentsikuna meie vaidlused linnade nimede, eriti aga pealinna nime ümber, mille tagajärjel meie pole veel suutnud määrata oma pealinna kindlat üldtarvitavat nime. Välismaalasele on loomulikult ükskõik, kas „Tallinn“ või „Tallinna“, kuid ta ei saa aru, mispärast pole siis kindlaksmääratud nimekuju.

Arvestades seda kõike, otsustas Vabariigi Valitsus 19. juulil 1933 (RT 63 — 1933) määrata linnade nimed kindlaks üldiseks ja ühtlaseks tarvitamiseks järgmiselt: Haapsalu, Kuressaare, Narva, Nõmme, Paide, Paldiski, Petseri, Pärnu, Põltsamaa, Rakvere, Tallinn, Tapa, Tartu, Tõrva, Türi, Valga, Viljandi, Võru.

Selle otsusega on siis nüüd likvideeritud endine segane olukord linnade nimede suhtes. Võib arvata, et näiteks nime „Tallinna“ pooldajad pole sugugi rahul sellise otsusega, et võib-olla ka tulevikus veel kestavad vaidlused selle nime ümber, kuid praktilist tähtsust neil vaidlusil enam pole. Seejuures peab veel märkima, et ei ettepaneku tegija, kohtu- ja siseminister, ega ettepaneku otsustaja, Vabariigi Valitsus, ei läinud välja isiklikust sümpaatiast ühe või teise nime vastu, vaid ainult sellest, mis on otstarbekohasem ja ühtlasi muidugi põhjendatud ka keeleteaduse seisukohalt.

Nüüd tekib kaks küsimust: 1) mispärast Vabariigi Valitsus määras linnade nimed kindlaks just sel kujul, nagu nad toodud ülal („Kuressaare“, „Tallinn“ jne.), 2) kas Vabariigi Valitsus on see kompetentne võim, kelle ülesandeks on linnade nimede kindlaksmääramine.

Kõigepealt vaatleme lähemalt esimest küsimust, kusjuures tuleb peatuda loomulikult ainult nende linnade nimede juures, mille tarvitamisel valitseb ebahütlus, s. o., nagu alguses juba tähendatud, järgmiste nimekujude juures: „Paldiski“, „Valga“, „Kuressaare“ ja „Tallinn“. Allloendatud keeleteaduslikud märkused ja võrdlused on enamajalt toodud Kohtu- ja Siseministeeriumi Kodifikatsiooniosakonna redaktori E. Muugi andmeil.

„Paldiski“ ja „Baltiski“. Igale eestlasele peaks olema selge, et õige neist vormest on „Paldiski“, kuna nii hääldatakse rahvakeeles. „Baltiski“ on vene-pärane hääldus ja meil vene mõju tõttu siin ja seal veel säilinud. Isegi Paldiski Linnavalitsus nimetab end ametlikes kirjus „Baltiski Linnavalitsuseks“. Peab siiski kriipsutama alla, et vorm „Baltiski“ meil iga aastaga ikka enam kaob, ja Vabariigi Valitsuse üalloodud otsuse tagajärjel kaob loodetavasti peatselt üldse ja jäädavalt.

„Valga“ ja „Valk“. On õige, et vorm „Valk“ on peaaegu juba heidetud tarvitusest kõrvale ja, arvatud välja vähesed eraisikud, seda vormi üldse enam ei tarvitata, vähemalt minu teada mitte.

Kui allpool selle linna nimele pühendatakse siiski niipalju tähelepanu, siis ainult seetõttu, et vormide „Valga“ ja „Valk“ käsitlemisel saame aluse ka „Kuressaare“ ja „Tallinn“ küsimuse otsustamiseks.

Õigem vorm on muidugi „Valga“, sest eesti keele alal on üldreeglik, et kohanimed esinevad omastavas, mitte aga nime-tavas käändes; nii öeldakse näiteks „Nõmme“ (mitte „Nõmm“), „Tõrva“ (mitte „Tõrv“), „Risti“ (mitte „Rist“), „Kloostri“ (mitte „Klooster“), „Saue“ (mitte „Sau“), „Harju-Jaani“ (mitte „Harju-Jaan“), „Järva-Madise“ (mitte „Järva-Madis“), „Avinurme“ (mitte „Avinurm“), „Mustvee“ (mitte „Mustvesi“), „Vastseliina“ (mitte „Vastseliin“), „Lillamäe“ (mitte „Lillamägi“), „Lelle“ (mitte „Lell“), „Häädemeeste“ (mitte „Häädmehed“) jne. Need nimed esinevad omastavas käändes ka siis, kui neile lisada juurde vastav üldnimi, näiteks Tõrva linn, Risti kihelkond, Mustvee alev, Häädemeeste vald. Nimetavas käändes esinevad eesti kohanimedest ainult need, millel vastav üldnimi esineb lahutamatuult pärisnime sees, näiteks „Naissaar“ (pole vaja juurde lisada üldnime — Naissaare saar, sest „saar“ sõna „Naissaar“ lõpul ütleb isegi, et on tegemist saarega; küll aga on valla nimi „Naissaare“, sest siin vastavat üldnime pärisnimes endas ei sisaldu, vaid see tuleb lisada juurde: „Naissaare vald“), „Munamägi“ (pole vaja öelda „Munamäe mägi“), „Emajõgi“ (pole vaja öelda „Emajõe jõgi“), „Võrtsjärv“ (pole vaja öelda „Võrtsjärve järv“) jne. Kuna „Valga“ ei kuulu viimasesse nimede liiki (tuleb lisada juurde üldnimi „linn“ — „Valga linn“), siis peab „Valga“ esinema omastavas ja mitte nimetavas käändes, seega tuleb tarvitada „Valga“ ja mitte „Valk“.

„Kuressaare“, „Kuressaar“, „Kuresaare“, „Kuresaar“. Selle linna nime vastu patustatakse meil kõige rohkem; igaüks kirjutab ja hääldab nii nagu ta arvab heaks, mille tagajärjel seisame siis ka kurioosumi ees, et ühe linna kohta tarvitatakse neli nimevormi; seda ei tee üksnes eraisikud ja -asutised, vaid samal määral ka ametiasutised. Just selle linna näide tõendab kõige paremini, et oli vaja kompetentse asutise otsus linnade nimede ühtlustamiseks.

Õige vorm on „Kuressaare“ ja mitte „Kuressaar“, samal põhjusel nagu „Valga“, sest linna üldnime Kuressaare

nimes ei esine, vaid see tuleb lisada juurde.

Kuna eesti keeles suuremas osas hääldatakse „Kuressaare“ (täht „s“ on pikk) ja mitte „Kuresaare“, siis tuleb see nimi kirjutada vastavalt rahvakeelsele hääldusele kahekordse „s“-ga.

Mõneltpoolt väidetakse, et sõna „Kuressaare“ tuleb sõnust „kurg“ ja „saar“; kui see on nii, siis tuleks seda sõna muidugi kirjutada teisiti. Kuid see väide näib olevat ekslik, igatahes on see seni tõestamata.

„Tallinn“ ja „Tallinna“. Nende nimede ümber on tekkinud kõige enam vaidlusi, kusjuures nii ühe kui teise voolu kaitsjad ei suuda leppida kokku. Ja just vaidlused meie pealinna õige nime ümber on seni takistanud kõigi linnade nimesid määrata kindlaks lõplikult. Nüüd on Vabariigi Valitsus ülaloodud otsusega määranud pealinna nimeks „Tallinn“ ja mitte „Tallinna“, mispärast vaidlused tulevikus, kui sellised peaksid jälle tekkima, milles mina isiklikult kahjuks ei saa kahelda, evivad veel ainult teoreetilise tähtsuse.

Mispärast aga eelistas Vabariigi Valitsus nime „Tallinn“ ja mitte „Tallinna“?

Nime „Tallinna“ pooldajad esitavad selle nimekuju põhjenduseks peamiselt järgmised väited:

1) Öeldakse „Tallinna linn“, seega kuulub „Tallinna“ samasse nimede liiki nagu Nõmme linn, Valga linn, Kuressaare linn, Tõrva linn jne. ning tuleb seepärast tarvitada omastavas ja mitte nimetavas käändes;

2) rahvakeeles esineb Eesti pealinna nimetus rohkem „a“-lõpulisena kui ilma „a“-ta (Lõuna-Eestis enamasti „Talna“, Põhja-Eestis sagedasti „Talina“ ja „Tallinna“, kuigi muidugi kuulub kõneldavat ka „Talin“ ja „Tallinn“).

Sellele väidavad „Tallinn“-nimekuju pooldajad vastu:

1) Kuigi öeldakse „Tallinna linn“, tuleb ikkagi arvestada tõsiasja, et nimes „Tallinn“ juba sisaldub üldnimi linn (samuti nagu nimes „Naissaar“ sisaldub üldnimi „saar“, nimes „Munamägi“ — üldnimi „mägi“ või nimes „Emajõgi“ — üldnimi „jõgi“). Võib ju isegi öelda näiteks „Naissaare saar“ seks, et eraldada see nimetus nimetusest „Naissaare vald“, kuid sellegipärast jääb „Naissaar“ ikkagi nimetavasse käändesse. Seepärast pole põhjust loobuda ka nimetavakujulisest nimest „Tallinn“;

2) kuigi rahvakeeles pealinna nimetus esineb laialdaselt „a“-lõpulisena, tuleb arvestada, et kirjakeeles (ajakirjanduses, raamatuis, kirjavahetuses), eriti aga ametlikus keeletavas on nimekuju „Tallinn“ rõhuvas ülekaalus ja aastate jooksul kindlasti juurdunud. Võiks veel tähendada, et kui ühes osas kirjanduses esineb „Tallinna“, siis on see sagedasti seletatav mõnede kirjastuste korrektorige sihikindla Tallinna nime parandamisega. Nii pidi paari aasta eest kunstiajaloolane A. Vaga avalikult protestima ajalehis, et vastu autori tahtmist tema raamatusse taheti parandada „Tallinna“ pro „Tallinn“;

3) tuleb pidada silmas, et nimi „Tallinn“ pole juurdunud mitte ainult kodumaises tarvitamises, vaid ka läbikäimises välismaadega (esineb rahvusvahelises postiasutistenimestikus, raudteeliiklemises, välismaade entsüklopeedias, diplomaatilises läbikäimises jne.). Seepärast on näit. meie Londoni saadik dr. O. Kallas hoiatanud korduvalt, et ärgu hakatagu meie pealinna juurdunud nimetust muutama, see tekitaks asjatut segadust. Muidugi ei tootse ega ela meie välismaalaste ja välisriikide jaoks, kuid nende arvamusi tuleb meil sagedasti arvestada;

4) nimetust „Tallinn“ pooldab kategeooriliselt ka Tallinna linnaomavalitsus ja see on ka tegur, mida maksaks arvestada.

Kokkuvõttes võib öelda, et kui teoreetilised kaalutlused ühe või teise nimekuju kasuks on enam-vähem võrdsed, siis asja praktiline külg ei jäta minu arvates mingit kahtlust, et on soovitatav jääda senise juurdunud nimekuju „Tallinn“ juurde, nagu seda tegi Vabariigi Valitsus oma kõnesoleva otsusega.

Jääb lõpuks veel arutada küsimus, kelle kompetentsi kuulub linnade nimede kindlaksmääramine.

Otseseid eeskirju selle kohta seadusis ei leidu. Alevite ja üldse külaasundite linnadeks muutmise korda käsitleb Seisusteseaduse (VSK IX k.) § 689 juurde kuuluv lisa, mille järgi selline muutmine (ja järelikult ka tarbekorral uue nime andmine) kuulub valitsuse võimkonda (§ 4). Sellele seisukohale on Vabariigi Valitsus asunud juba varem, nimelt Tapa alevi linnaks muutmise (Vabariigi Valitsuse otsus 30. juunist 1926, prot. nr. 68, p. VI), kusjuures linna nimeks jäeti Tapa ja ei pandud nimeks „Valgjõe“, nagu seda soovis endine Tapa alev. Pealegi määrab Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide

korraldamise seaduse (RT 28 — 1929) § 2, et Vabariigi Valitsus otsustab kõik valitsemise alasse kuuluvad asjad, millised seadusis ettenähtud korras pole antud otsustada riigivanemale, üksikuile minist-

reile, teisile asutisile või riigi- ja omavalitsuseteenijale.

Nii siis kuulub meil Vabariigi Valitsuse kompetentsi määrata kindlaks linnade nimed.

Meie linnade arhiivide korraldamise alalt.

Mag. O. Lühr.

Riigi Keskarhiivi juhataja.

Kahe aasta eest Tartu linna arhivaar mag. E. Tender avaldas selle ajakirja veergudel kirjutise Eesti linnade arhiivist¹⁾, kus ta lühidalt puudutas meie linnade arhiivide seisundit ja ülesandeid, mis sel alal ootavad veel lahendamist. Ses kirjutises ta nimetab mitme linna arhiivi olukorda õige halvaks. Kui võrrelda seda olukorda praegusega, siis näeme, et see oluliselt pole muutunud. Veel rohkem, see olukord pole muutunud palju paremaks, kui ta oli veel Vene ajal enne maailmasõda, mil ajal E. Seuberlich teostas oma reisi Liivi- ja Eestimaa vähemais linnades, tutvudes kohapealsete arhiivioludega ja kirjutades sellest ülevaate²⁾. Loomulikult pole siinkohal mõeldud meie kolme linna arhiivi, nimelt Tallinna, Tartu ja Narva. Mõlemas viimases on ametis asjatundjad arhivaarid, kes on lõpetanud Tartu Ülikooli Eesti ja põhjamaade ajaloo alal, evides niiviisi põhjalikke teadmisi kodumaa ajaloo alalt, mis on hädatarvilik arhiivi teaduslikul korraldamisel. Tallinna linna arhiivis on ametis koguni neli isikut, kolm neist kõrgema ajaloolise haridusega ja neljas ülikooli lõpetamas.

On rõõmustav, et ülalmainitud linnad on tõsisemalt kandnud hoolt oma väärtuslike arhiivivarade eest; need asuvad praegu tingimuses, millega võib rahulduda vähemalt ses suhtes, et nende korraldamine ja uurijaile kättesaadavaks tegemine on usaldusväärseis asjatundlikes kätes. Neist arhiivist seetõttu ei tarvitsegi siin pikemalt kõneleda. Kuid me teiste linnade arhiividega on lugu võrratult halvem.

Riigi Keskarhiiv on kogunud andmeid meie linnade arhiivide kohta. Pole tarvis siin esitada neid andmeid üksikasjalikult, pealegi on seda juba tehtud mujal, kuid kokkuvõttes pakuvad need kirjeldused meie vähemate linnade arhiivide kohta vähelohutavat pilti. Ühe näitena võiks mainida Võru linna arhiivi, milline asub niiskes aidas, pimedas ruumis; arhivaalid on kannatanud niiskuse all, rottidest ja hiirist näritud ja täiesti kasustamiskõlbmatu seisundis, kuna nad on korraldamata. Võru linna arhiivi materjalide järgi on tundnud tarvidust me uurijad, kuid arhiivi halva olukorra tõttu pole saadud sealt mingeid andmeid. Tapa linna arhiivi lugu on kajastunud isegi juba karrikatuures.

Raske oleks arvata, et meie vähemaiski linnades Eesti iseseisvuse aja kestel poleks leitud võimalust mõne sobiva ruumi hankimiseks arhiivile. Tavaliselt pole need arhiivid meie linnadel nii suured, et poleks vastavaid võimalusi nende paigutamiseks. Ja ometigi on siin tegemist varandusega, milline näitab linnale ta arenemisteid minevikus ja abistab ta tegevust mitmesuguste administratiivsete ja juriidiliste küsimuste alal.

Peaks tunduma küll, et selgitada arhiivide tähendust teaduslikule uurimisele ja tänapäeva tegelikule elule praegusel ajal oleks juba sama hea, kui alles nüüd tulla tõendama, et raamatukogu on tarvilik asutis teadmiste omandamiseks ja kultuurse ajaviite võimaldamiseks. Siiski näib, et nii mitmelgi pole selge korraldatud arhiivi tähtsus. Arhiivi pahatihti ühendatakse meil ettekujutusega mingist tolmunud laokambri, kuhu võib heita igasuguseid tarbetuid esemeid nagu juhtub. Selliste arusaamiste vastu on Eestis juba küllalt püütud selgitada, millise tähtsusega on arhiiv, vaatamata sellele, kas

¹⁾ „Linnad ja Alevid“ nr. 3/4 — 1931.

²⁾ E. Seuberlich. „Streifzüge durch die Archive der kleinen livländischen und estländischen Städte.“ Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde 1911, lk. 359—381.

teda rajanud asutis jätkab oma tegevust või juba ammu on lõpetanud selle. Veel hiljuti ilmus meil eriline arhiivinduse käsiraamat, kus põhjalikult selgitatakse arhiivide ülesandeid ja antakse üksikasjalikke juhiseid nende korraldamiseks. Sellest raamatust on olnud kõnet ka „Linnades ja Aleveis“.

Kui on olemas arusaamine arhiivide tähendusest, siis tekib ka nende hindamine ja huvi nende vastu. On korduvalt ja mitmel pool rõhutatud, et huvi oma kodulinna või -kihelkonna mineviku vastu kasvab Eestis järjesti. Avaldatakse maakondlikke ajaloolisi ülevaateid, ilmuvad uurimused linnade ajaloo kohta, asutatakse kohapeal mineviku tundma õppimiseks vastavaid seltse jne. Eesti ajalugu saab tuttavaks, lähedamaks rahvale ja sel on suur tähtsus meie rahvusliku enesetunde kõvenemisele kui ka olustiku paremale hindamisele. Andmeid seesuguseks tundmaõppeks ja sellekohaste uurimuste teostamiseks annab vastava linna ulatuses ta arhiiv.

Arhiivianestik on üks objektiivsemaid tunnistajaid sellest, millised olukorrad on meil valitsenud ühe või teise küsimuse alal. Arhiiv võib olla vanem, alates Ordu või Rootsi ajast, või hilisem, haarates Vene või Saksa okupatsiooni aega, kuid see ei muuda ta väärtust vastava aja kohta materjali andmisel; arhiivi andmeid võidakse vajada väga mitmesuguste küsimuste lahendamiseks, ja seejuures materjal, milline paistab olevat ühele tähtsusetale, võib teisele olla teatud küsimuse selgitamisel asendamatu.

Ma olen kaugel mõttest, et iga dokument, näiteks mõni piletikonts, evib väärtust, et teda säilitataks. Kuid teiselt poolt on palju patustatud ses, et hävitatakse olulise väärtusega aineid, millised mõnele isikule näivad olevat täiesti tarbetud, kuid mida teinekord veel vajatakse. Asutised, kes oma asjaajamise registraaturist või arhiivist hävitada tahavad vanemaid arhiivimaterjale, koostavad hävitamisele määratud aineid nimestikud. Vaadeldes neid nimestikke, on näiteks Riigi Keskarhiiv nõudnud sellest hävitamisele määratud aineid nimestikust mõned toimikud omale säilitamiseks. On juhtumeid, kus mõne aasta pärast on hävitamise otsuse teinud asutis neid materjale ise kibedasti vajanud.

Hävitada saab dokumente muidugi alati; kuid hävinud materjali ei saa enam asendada. Seepärast toimubki arhivaalide

vähese tähtsusega liikide hävitamine Eesti Arhiivinõukogu kontrolli all kindlaksmääratud kontrollimisviisi järgi.

Meie vähemal linnadel pole vist palju juhtumeid, kus ruumipuudusel ollakse sunnitud hävitama eestiaegsest arhiivimaterjalist mõnd vähemtähtsat seeriat. Vanem, eeliseisvusaegne arhiivianestik vajab aga tervelt säilitamist, seda enam, et Eesti arhiivist läks kaduma juba vene ajal, maailmasõja aegu, aga ka revolutsiooni ja okupatsiooni ajal rohkesti suure tähtsusega materjale. Eriti vaesed on meie arhiivid okupatsiooni aja kohta. Kuna oleme kaotanud aegade jooksul ka tuliõnnetuste läbi, palju ajaloolist materjali, tuleb olevalid arhiive seda enam hoida.

Riigile kuuluvate arhiivide suhtes on Arhiivinõukogu, Riigiarhiiv ja Vabadussõja Ajaloo Komitee Arhiiv Tallinnas ja Riigi Keskarhiiv Tartus püüdnud hoolitseda, et vanemad ja tähtsamad arhiivikogud koondataks säilitamiseks ja korraldamiseks nimetatud arhiivesse või et riigiasutised hoolitseks korralikult nende juures olevate arhiivide eest. Kuid suur hulk kohaliku või üldisema tähtsusega arhiive on kas kiriklikkude asutiste, omavalitsuste või eraisikute valdamisel, asudes üle maa laiali.

Viimasel ajal on konsistooriumi abiga teatavat korraldust katsutud luua ev.-luteri usu kirikute arhiivide alal. Mõned maamavalitsused on samuti teinud mitmeid korraldusi nii maavalitsuse enese kui ka maakonnas asuvate valdade arhiivide korraldamiseks. On töötatud välja korraldamise normaalkavad, kusjuures väärib mainimist eriti T. Laur'i ja A. Siitam'i töö. Viljandi Maavalitsus on ses suhtes sammunud esirinnas. Kuid väga palju jätab soovida veel me valdade arhiivide korraldamise tase ja siin tuleb teha palju tööd eeskätt vallavalitsusil, et päästa hävimisest see mitmekülgne materjal, milline asub praegu maal valdade arhiives sagedasti armetus seisundis.

Linnad on enamasti suuremate arhiivide valdajad. Tähtsamad neist on tõsiselt hindanudki, nagu nägime ülal, oma arhiivivarandusi, ja hoolitsenud nende eest võimaluste kohaselt. Tallinna linn on koguni võimaldanud oma arhiivile laiema teadusliku tegevuse iseseisva suurema asutisena omasuguste seas, erilise toimetisearjaga jne. Peale Tallinna, Tartu ja Narva linna arhiivide on ka Pärnu linn omal ajal kandnud tõsisemalt hoolt oma arhiivi eest; see asub erilises tulekindlas

hoones, kuna ainestik ise algab juba Poola ajaga ja üksikud ürikud ulatuvad isegi varemasse ajastusse. Kuid korraldustööd on siin õieti alles pooleli ja kuna puudub eriline arhivaar, siis ei suudeta korraldust teostada niipea.

Siiski peaks Pärnu Linnavalitsus, pidades silmas oma suure tähtsusega arhiivi, selle korraldamiseks, nimestikuga varustamiseks ja andmete hankimiseks palkama vastava haridusega arhivaari. See ei tohiks olla linnale ülepääsmatuks raskuseks, kui arvestada, et asjatundja arhivaari-ajaloolasega Pärnu võidaks omale isiku, kes suudaks äratada huvi kohapeal ajaloolise uurimistöö vastu, olles edaspidi selle juhiks kui ka abimeheks Pärnu ajalooliste muististe tutvustamisel. See viimane asjaolu ei tohiks jätta avaldamata omajagu mõju ka huvireisijate arvu tõusule. Et see väide peab paika, võib tõendada näiteks agara arhivaari-ajaloolase tegevus Narvas, kus arhivaar on muuseumi juhataja.

Vähemaist linnadest on Rakvere võtnud ametisse arhivaari poole palgaga. Kuid on selge, et mitmelgi linnal ka sel viisil poleks võimalik rakendada ametisse oma arhiivi korraldamiseks erilist arhivaari. Üksikud linnad on kavatsenud võtta tööle arhiivi korraldamiseks mõne abijõu lühemaks ajaks. Need on kõik moodused, millised nõuavad vähemaid lisakulusid linnadelt; need vähesed kulud ei tohiks kohutada linnu, pidades silmas produktiivset tööd, milleks need kulud tehakse. Kuid mitmel pool täidab nimeliselt arhivaari kohuseid linna sekretär või selle abi. Andes võimalusi linna sekretärile pühendada arhiivile enam aega, suudaks selgi viisil vähemad linnad parandada oma arhiivide olukorda.

Üheks oluliseks eeltingimuseks linnade arhiivide korraldamise taseme parandamisel on loomulikult kohapealsete tegelaste huvi asja vastu käsikäes korraldamise printsiipide tundmisega. Väheha linna arhiivi, kus ainestik ulatub paremal juhtumil XVIII sajandisse, korraldamine ei nõua isikul, kes vähegi kodune kantseilise asjaajamisega, tunneb Eestis neil sajandil maksvel olnud ametlikke keeli ja kes lähemalt tutvub korraldamise viisiga, erilisi raskusi. Neid juhiseid annab arhiivinduse käsiraamat või kahtlemata iga meie suure arhiiv. Linnade tegelased peaksid teadma, et varanduste valit-

semine, mis neile antud ka linna arhiivi näol, kohustab. See kohustus ei võiks tunduda milgil tingimusel liigsena või ülekohtusena, kui linn muretseb oma arhiivile tulekindla, kuiva ruumi ja laseb ta kas lühemaks või pikemaks ajaks palgatud asjatundjal või vastavaid teadmisi omandanud ametnikul seada korda ja varustada nimestikuga. Esijoones kergendab linn sellega endale oma kirjaliku asjaajamise kordaseadmist ja toetab ühtlasi teadusliku uurimuse soodustamist.

Linnade arhiivide korraldamise alal on asutud ka seaduslike normide väljatöötamisele. Kuna suuremad linnad evivad korraldatud arhiivi, milline vastab tavaliselt arhiivile esitatavaile nõudeile, siis puudutavad need normid eeskätt vähemaid linnu ja aleveid. Need normid pole rasked ega too juurde suuri kulusid, kuid nad sisaldavad oluliselt kõiki seda, millest oli jutt ülal. Tallinna linna poolt koostati 1929. a. alul seaduseelnõu Eesti linnade ajalooliste arhiivide kohta, kuid et 1929. a. sügisel alustati eeltöödega Eesti üldise arhiiviseaduse väljatöötamiseks ja kuna see pidi sisaldama määrusi ka linnade arhiivide kohta, siis võeti Tallinna linna poolt esitatud eelnõu tagasi.

1929. a. lõpul Arhiivinõukogu poolt moodustati erikomisjon Eesti üldise arhiiviseaduse väljatöötamiseks. Sinna komisjoni kuulus Arhiivinõukogu esimees ja Riigiarhiivi direktor R. Övel, Tartu ülikooli esindaja Arhiivinõukogus prof. J. Uluots, omavalitsuste arhiivide esindaja Arhiivinõukogus Tallinna linna arhivaari abi dr. P. Johansen ja nende ridade kirjutaja. Nii võttis seaduseelnõu väljatöötamisest osa ka linna arhiivide esindaja.

Esialgse kavandi väljatöötamisel saadeti see tutvumiseks kõigile asutisile ja isikuile, kellest eeldati, et neil võib olla huvi meie arhiivinduse arendamise vastu, muuseas ka linna- ja maavalitsusile. Pea kõik linnad olid eelnõu poolt, ainult mõni linnavalitsus oli teinud vähema ulatusega muudatusettepanekuid üksikute §§-de kohta. See eelnõu, milline vaadati siis veel kord läbi, esitati Arhiivinõukogule, kes tema võttis vastu kolmel lugemisel. 1932. a. sügisel valmis seaduseelnõu esitamiseks Vabariigi Valitsusele.

Et tutvustada siin lähemalt neid välja töötatud sundnorme linnade arhiivide osas, esitagem siin vastavad §§-id seaduseelnõust:

I OSA. ASUTISED.

VI peatükk. Omavalitsuste arhiivid.

§ 28. Iga linna-, alevi-, maa- ja valaomavalitsuse juures on vastava omavalitsuse arhiiv, milline allub selle omavalitsuse valitsevale organile.

§ 29. Omavalitsuste arhiivide ülesandeks on:

1) säilitada ja korraldada vastava omavalitsuse administratiivset (jooksvat) arhiivi seekohaste korralduste põhjal;

2) koguda, säilitada, korraldada, teha kättesaadavaks ametiasutisile, eranõudele ja teaduslikule uurimisele selle omavalitsuse ajaloolise väärtusega arhivaale, tuues üle nende hulka vastavate korralduste põhjal käesoleva § p. 1 ja 3 nimetatud arhivaale, võimaluse korral avaldada publikatsioone;

3) võtta vastu teisilt asutisilt ja isikuilt kohaliku tähtsusega arhiive vastavate korralduste alusel omavalitsuse omanduseks või deposiidina;

4) anda välja tõestatud ära kirju ja õiendisi.

§ 30. Omavahelisel kokkulepel Arhiivinõukogu heakskiitmisel võivad omavalitsused ühendada oma ajaloolised arhiivid sihtasutisena ühisarhiiviks või anda üle kohalikele provintsiaalarhiivile. Kokkulepe ühisarhiivi loomisest peab kindlustama ühisarhiivi kulude kandmise, arhivaalide säilitamise ja korraldamise ning teaduslikuks uurimiseks kättesaadavuse.

Samul tingimusil ja kindlustusel võib anda üks omavalitsus teisele oma ajaloolise arhiivi omanduseks või deposiidina ilma ühisarhiivi loomiseta ja omalt poolt kulude kandmiseta. Maaomavalitsuse arhiivi olemasolles võivad vastava maa valaomavalitsused anda üle oma arhiivid ainult sellele arhiivile.

§ 31. Kui omavalitsuse ajaloolise väärtusega arhiiv ei vasta käesolevas seaduses ettenähtud tingimusele, siis võib Arhiivinõukogu, kuulanud vastava omavalitsuse arvamuse, korraldada selle arhiivi üleviimist deposiidida oma äranägemisel olude kohaselt kas riiklikesse arhiivesse või vastava maa või linna arhiivi.

§ 32. Omavalitsuse arhivaalid jaguvad oma tähtsuse mõttes samuti võimalikult kolme liiki, nagu riigile kuuluvadki arhivaalid.

§ 33. Omavalitsuste arhiivil on, vastavalt nende iseloomule, oma üleriiklikud normaalkodukorrad, millised esitatakse kohtu- ja siseministri poolt Arhiivinõuko-

gu heakskiitmisel Vabariigi Valitsuse kinnitamiseks.

Samas korras võib normaalkodukorras teha erandeid üksikuile omavalitsusile vastavalt nende põhjendatud tarbeile.

§ 34. Omavalitsuste arhiivil võivad olla oma pitsatid.

II OSA. KORRALDAMINE, KASUSTAMINE, KAITSE JA HÄVITAMINE.

I peatükk. Korraldamine.

§ 37. Arhivaalid jaguvad omalt tähtsusest kolme liiki

1) esimesse (I) liiki kuuluvad kestva ajaloolise tähtsusega arhivaalid, millised kuuluvad jäädavale säilitamisele;

2) teise (II) liiki kuuluvad arhivaalid, milliseil on tegelik tähtsus teatava aja jooksul ja millise tähtaja möödumisel kuuluvad nad seatud korras hävitamisele; kuivõrd pole määratud teisiti, on käesolevas punktis nimetatud tähtajaks kaks-kümmend aastat;

3) kolmandasse (III) liiki kuuluvad arhivaalid, milliseil on ainult tegeliku asjaajamise tähendus ja millised viie aasta möödumisel kuuluvad seatud korras hävitamisele.

Arhiivinõukogu nõusolekul võib lubada selle paragrahvi eeskirjust erandeid.

§ 38. Arhiivid ja arhivaalid korraldatakse kogu Eesti Vabariigi maaalal võimalikult ühiste, Arhiivinõukogu poolt heakskiidetud normaalkavade järgi, kuivõrd teissugust korraldust ei tingi tungivad olud ja eriti arhiivi iseloom. Eriti asutised on kohustatud pidama arhiivi nimestikke. Korraldamisel peetakse võimalikult kinni provenientsprintsibist.

II peatükk. Kasustamine.

§ 39. Arhiivid ja arhivaalid peavad olema korraldatud nii, et nad on kättesaadavad tegeliku elu nõuete rahuldamisele ja teaduslikule uurimisele.

Teadusliku uurimise ja arhiivide korraldamise hõlbustamiseks võib avaldada arhiivide publikatsioone, korraldamise, käsiraamatuid ja muud vastavat kirjandust.

§ 40. Asutiste jooksvate arhiivide ja registratuuride suhtes on asutiste juhatajail või vastava ala ministril õigus keelata arhiivide või arhivaalide kasustamist või seda lubada ainult teatavil tingimustel, kuivõrd see seaduses pole määratud teisiti.

Arhivaale, millised pole enam jooksvat laadi, võib Vabariigi Valitsus või vas-

tava ala minister keelata kasustamast või seda lubada ainult teatavil tingimusil, kuivõrd see seaduses pole määratud teisiti.

Arhiivide juhatusil on õigus keelata arhiivide ja arhivaalide kasustamist isikuile või asutisile, kellest on karta, et nad sel teel saadud andmeid tarvitavad seaduse, avaliku korra või heade kommete vastaselt.

§ 41. Arhivaalide kasustamine teotub tingimusil, millises on määratud kindlaks arhiivi kodukorras. Anda arhivaale kasustamiseks väljaspoole arhiivi ruume võib kodukorras ettenähtud tingimusil ainult sellekohaste sisemaa ameti-, teadus-asutiste ja arhiivide õigustatud nõudmisel ja vastutusel ja välismaa tunnustatud teadusasutisile ning arhiivide nende vastutusel ja vastastikkuse alusel, kuid mitte kauemaks kui neljaks kuuks. Eritarvete puhul võib arhiivi juhataja seda tähtaega pikendada.

III peatükk. Kaitse.

§ 42. Arhiivide asukohaks peavad olema kuivad, arhivaalide säilitamist soodustavad ja tulehädadohu vastu võimalikult kindlustatud ruumid.

Tule- ja muu hädaohu kõrvaldamiseks peavad arhiivide kodukorrad nägema ette sellekohaseid korraldusi.

§ 43. Arhivaale peab tarviliku lühema tähtaja jooksul puhastama ja hävimishädadohus olevaid arhivaale parandama asjatundlikult.

Kui arhivaalid on sellises seisundis, et nende tarvitamine nõuab erilist ettevaatust, võib nende tarvitada-andmist piirata või keelata.

§ 44. Riigi- ja omavalitsuste arhivaale ei või müüa ega riigi piirist jäädavalt juhtida välja.

Erijuhtumel Arhiivinõukogu nõusolekul võib neid arhivaale võõrandada välismaale ainult vahetuse teel.

IV peatükk. Hävitamine.

§ 48. Kõigi hävitamisele kuuluvate II ja III liigi riiklikkude ja omavalitsuste arhivaalide hävitamine toimub Arhiivinõukogu või selle poolt määratud aluseil tema esimehe loaga, kusjuures loa saamiseks igast hävitusele määratud arhivaalide nimestikust saadetakse üks eksemplar Arhiivinõukogule ja üks eksemplar Riigi Keskarhiivile.

Hävitamine sünnib põletamise kaudu.

Eesti arhiiviseaduse maksmahakkamisega, kui temas ei tehta suuremaid muu-

datusi, muutub paratamatuks linnade ja alevite arhiivide eest tõsisem hoolitsemine. Sunduseks saab ta ainult neile linnadele ja alevitele, kes kõigile vaatamata siiski ise ei tunne huvi oma arhiivi korraliku säilitamise vastu, kuna teisele linnadele ta annab ainult seaduslikus raamistikus juhiseid, kuidas arhiive paremini korraldada.

Kuid selle seaduse maksmahakkamiseni läheb veel mõni aeg. Ja ka siis, kui ongi vastav seadus pandud maksma, ei täida ta õieti oma otstarvet, kui ta tähendust tõlgitsetakse valesti või täidetakse teda lohakalt ja huvita. Seadus võib sagedasti hea olla, tema teostamine väga halb, samuti võib ka ilma erilise seaduseta luua kord ja täita oma kohust teataval alal. Nii ka selle seaduse juures, kuigi seal on nähtud ette võimalus, et oma arhiivi eest mittehoollitsevalt ja seda hävidalaskvalt omavalitsuselt on riigil õigus võtta arhiiv ära ja paigutada ta deposiidina mõnda teise arhiivi, jääb ikkagi oluline tähtsus selle seaduse kaudu soovitud tulemuste saavutamiseks asjaolule, kuidas kohapeal omavalitsustegelased ise suhtuvad arhiivide korraldamise küsimusele ja kuivõrd nad tunnevad huvi linna mineviku ja ka linna kantseleilise asjaajamise parema korrahooldmise vastu.

Mag. E. Tender oma kirjutises on juba selgitanud, millises tihedas seoses on teineteisega registratuur ja arhiiv. Ühtlasi ta on esitanud mõningaid ettepanekuid, kuidas linnad suuremate kuludeta, kui neil on vähegi huvi, suudaksid oma arhiivid seada korda. Teatava lootuse võiks siin panna ka arhiiviusaldusmeeste-võrgule, millist on kavatsus hakata arendama välja lähemal ajal. Arhiiviusaldusmeesteks (see on mõeldud auametina, tasuta) võiksid kohtadel, linnades, alevs ja maal olla arhiivinduse ja ajaloo vastu tõsisemalt huvi tundvad tegelased, näiteks keskkoolide ajalooõpetajad, ametnikud, kirikuõpetajad, ajakirjanikud või teised asjastuhvitatud isikud. Arhiiviusaldusmeeste ülesandeks on teostada Riigi Keskarhiivi juhtnõorel kohapeal arhiivide inspitseerimisi ja anda juhatusi arhiivide korraldamisel, anda Riigi Keskarhiivile teateid kohapeal olevaist arhiivist ja arhivaaldest, avaldada oma tähelepanekuid ja sooviavaldusi kohapealse arhiivinduse alal, olla kohapeal nõustajaks arhiivinduse alal tema poole pöörduvaile isikuile ja asutisile, äratada kohapeal huvi ajaloo ja arhiivinduse vastu, eriti arhiivide ja arhi-

vaalide säilitamiseks, kogumiseks ja korraldamiseks. See usaldusmeeste instituut on võetud sisse ka uude seaduseelnõusse (§§ 56 ja 57).

Eesti arhiivid on küllalt kaua olnud saatuse valulapsed. Eesti arhiivindus on ala, kus seisab ees veel palju tööd. Ses töös pole linnade arhiivide osa väike. Iga omavalitsustegelane peaks olema teadlik, et ka temast sõltub selle töö soodustamine

ja hea kordaminek, ja et ka temale langeb vastutus, kui seda tööd lükatakse edasi ikka ja jälle homsele päevale. Mitte ainuüksi seadus, vaid kõigepealt kindel arusaamine asja tähtsusest ja oma hea tahe peab siin olema tõukejõuks. Veelkord — arhiivide näol meile minevikust säilunud varandused meie maa arenemise ja rahva ajaloo kohta kohustavad, et neist peetaks ka vastavalt lugu.

Ühest avalikkude raamatukogude tuluallikast.

M. Pukits.

Tartu Linna Raamatukogu juhataja.

Majandusaasta vahetusel on meie omavalitsused uute eelarvete koostamisel põrganud kokku suurte raskustega paljude tulude vähenemise tõttu, mis näitab veelgi langemise tendentsi. Kulud seevastu aga tikuvad tõusma ja nende seniselgi tasemel hoidmine muutub üldise kitsikuse juures problemaatiliseks. Seepärast on uute tuluallikate leidmine hädavajalik, mille juures need siiski ei tohiks saada kodanikele koormavaks.

Kärpimisist ja kokkutõmbamisist seniste kulude alal, millest on haaratud kinni häda sunnil muude abinõude hulgas, pole pääsnud kultuurasutisedki, nende seas ka mitte avalikud raamatukogud, hoolimata sellest, et need meil polegi veel jõudnud arendada oma tegevust tarviliku kõrguseni, nagu oleks vajalik nende üldhariduslikkude ülesannete kohaselt. Kärpimiste juures on eriti tunduvalt kannatanud uute raamatute ostu summad, kuna ka Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi toetus on osalt jäänud ära, osalt aga kahanenud minimaalse võimaluseni. Raamatute ja nende eksemplaride arv meie avalikes raamatukogudes pole kunagi olnud küllaldane, ja kui nüüd summade kokkukuivamise pärast uudisteoste muretsemine muutub raskeks, siis halvab see valusalt raamatukogude tegevust üldse.

Ei taha siinkohal hakata uuesti selgitama raamatukogude tähtsust kultuurtegurina meie ühiskondlikus elus, see on endastki selge igale mõtlevale inimesele ja sellest on küllalt kõneldud teiselgi. Tahaksin ainult vihjata ühele võimalusele, mida avalikud raamatukogud pole senini kasustanud tulude hankimiseks, mis aga ometi on nähtud ette ja lubatud seadusandlikul teel, mis ka lugejaskonnale ei tohiks olla ülepääsmatuks raskuseks.

Meil ollakse üldiselt arvamusel, nagu peaks avalikkude raamatukogude kasusta-

mine olema kodanikele maksuta, nagu seda on alghariduse saamine ja veel mõned muud esmajärgulise tähtsusega sotsiaalsed vajadused. Väheste eranditega on lugu senini nõnda olnudki ja ükski omavalitsus ei tahaks vist muuta seda olukorda sundiva tarviduseta, niisama heast meelest. Aga kui seaduseandlus, reguleerides ja ühtlustades avalikkude raamatukogude korraldust ja tegevust riiklikus ulatuses, aegsasti on näinud ette ka mõnesuguste tulude saamise võimalusi, siis tohiksid omavalitsused, päris loomulikult kasustada, vähemalt praegusel kitsal ajal, neid senini lahtiseks jäetud võimalusi.

Siin on mõeldud tasuvõtmist avalikest raamatukogudest laenutatavate teoste eest. Avalikkude raamatukogude seaduse (RT 77/78 — 1924) § 18, märkus 1 ütleb selle kohta: „Raamatukogu ülevalpidaja võib iga väljaantud raamatu tarvitamise eest kuni 5 sendini raamatu pealt nädalas raamatukogu heaks maksu võtta.“ Seega on antud täiesti konkreetne alus mainitud tasu võtmiseks ja määratud isegi kindel piir selle ulatusele. Iga omavalitsus võib vastavate statistiliste andmete najal kergesti arvutada, kui suur võiks olla kõnealusest tasust saadav tulu aastas. Kui peaks tekkima mõnesuguseid kaalutlusi, kas seaduses ettenähtud tasu norm, 5 senti raamatult nädalas, siiski vast pole liiga kõrge, võrreldes tarvitajaskonna maksuvõimega, siis jääb ju omavalitsusile täielik vabadus toimida oma äranägemise järgi olude kohaselt ja võtta tasu vähemas ulatuses. Võrdluseks, mitte eeskujuks, võiks siinkohal mainida, et eralaenu raamatukogud võtavad lugemise eest tasu 10% ja rohkem raamatu hinnast, nõudes selle kõrval veel isegi tagatise sissemaksimist. Ja ometi leidub lugejaid küllaldaselt, kes tasumaksimisega võimaldavad selliste eraraamatukogude olemasolu, saa-

des oma raha eest sageli alaväärtuslikku kõmukirjandust.

Kerkib küsimus, milliseks otstarbeks tarvitada kõnealuseid summasid, kas ainult uute raamatute muretsemiseks või tohib neid kasutada ka muuks otstarbeks. On igatahes selge, et lugemismaksust saadavad tulud peaksid jääma raamatukogu erisummadeks, milliseid ei saa tarvitada omavalitsuse üldisiks väljaminekuiks väljaspool raamatukogude eelarvet. Seda kinnitab ka Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi peasekretär A. Kurvits oma raamatus „Raamatukogu ja vabaharidustöö“ (lk. 32—33), lisades juurde, et need tulud lähevad „täienduseks teistele summadele“, millised nähtud ette raamatukogude eelarves.

Lõpuks võiks pakkuda huvi üks konkreetne katse, millise teostas Tartu Linnavalitsus oma avalikes raamatukogudes, määrates lugemistasuks 3 senti raamatult kahepäädalaselt tähtajalt, kaotades see juures tagatise. Kuigi tasumäär oli väike, võis karta lugejate arvu vähenemist. Tegelikult see arv aga tõusis, tõstes ühtlasi

ka päevas laenatud köidete arvu, milline ulatus eelmise aasta 15. augustist käesoleva aasta märtsi lõpuni keskmiselt 388-le keskraamatukogus, tõustes paralleelselt ka haruraamatukogudes.

Milliseid tegelikke järeltusi võiks teha sellest katsest?

Kui arvestada asjaolu, et eelarves ettenähtud toetus Haridus- ja Sotsiaalministeeriumilt jäi tulemata ja mõni teinegi väiksem tulu ei laekunud, mis andis kokku rohkem kui poole puudujääki uute raamatute muretsemiseks määratud summast, nüüd aga nende aukude täitmine võimalus just lugemistasust saadud summadega, siis tohib küll rõhutada linnavalitsuse sammu otstarbekohasust ja õigustust raamatukogudele uute tulude hankimisel. Sellela oleks raamatukogude tegevus saanud tugevasti halvatud ja lugejaskonna huvid oleks pidanud kannatama paljudegi uudisteoste puudumise all.

Omavalitsused võiksid siiski kaaluda seda küsimust ja tarbekorral kasutada võimalust oma tulude suurendamiseks.

Kroonika.

Korteriturg Saksamaal.

Ajakirja „Wirtschaft und Statistik“ nr. 3 — 1933 andmeil näitas 1932. a., võrreldes eelmise aastaga, tagasiminekut korterite ehitamise alal Saksamaal. See olevat tingitud peamiselt riikliku ja omavalitsusliku toetuse kärpimisest. Tagasimineku haarab nii lõpetatud kui alatud ehitusi. Järgnevast tabelist, milline sisaldab andmeid linnade kohta, kus üle 10 000 elanikku, selgub see piltlikult:

	1931. a.	1932. a.	Vähene- mise %
Ehitusi alati	52 721	69 715	24,5
„ lõpetati	71 123	148 711	52,2

Lõpetatud ehituste suhtes ehitustegevuse aktiveedi langus selgub eriti järgnevast:

Valminud uute korterite arv 10 000 vana korteri kohta oli

	1932. a.	1931. a.
Berliinis	104	245
Mujal, keskmiselt	76	164

Vähemate (1- — 3-toaliste) korterite juurdeehitamine 1932. a. langes protsentuaalselt veidi, võrreldes 1931. a.

Valminud kortereist oli:

	1932. a.	1931. a.	1927. a.
Väikekortereid (1- — 3-toalisi)	53,7%	57,0%	34,2%
Keskmi kortereid (4- — 6-toalisi)	42,5%	41,1%	62,6%
Suurkortereid (üle 7-toalisi)	3,8%	1,9%	3,2%

Seega ligi pool ehitatud korterite arvust on 4- ja rohkematoalised. Arvestades viimase aja propagandat vähemate elamute kasuks, tehakse mõnes linnas isegi takistusi suurte üürikasarmute ehitamisel. Keskmise korterite arv maja kohta, milline oli 1931. a. 5, langes 1932. a. 3,6-le aasta esimesel ja 2,1-le — teisel poolel, olles vaid 1,7 aasta viimasel veerandil. Ühe-perekonna-majade protsent tõusis 26-lt 1931. a. — 64-le 1932. a. 1932. a. ehitati keskmiselt 53 400 korterit, kusjuures 28 000 korteri (52%) ehitamiseks anti riiklikku või omavalitsuslikku toetust. 1931. a. oli vastav protsent 84, 1930. a. — 88.

Ehitusühingute poolt ehitati 1932. a. 44,5% (1931. a. — 60%), eraettevõtjate poolt — 45% (1931. a. — 34%) kortereist. Sellest selgub, et ehitusühingute osa korterite soetamisel on vägagi tähelepanuväärne.

A. G-n.

vaalide säilitamiseks, kogumiseks ja korraldamiseks. See usaldusmeeste instituut on võetud sisse ka uude seaduseelnõusse (§§ 56 ja 57).

Eesti arhiivid on küllalt kaua olnud saatuse valulapsed. Eesti arhiivindus on ala, kus seisab ees veel palju tööd. Ses töös pole linnade arhiivide osa väike. Iga omavalitsustegelane peaks olema teadlik, et ka temast sõltub selle töö soodustamine

ja hea kordaminek, ja et ka temale langeb vastutus, kui seda tööd lükatakse edasi ikka ja jälle homsele päevale. Mitte ainuüksi seadus, vaid kõigepealt kindel arusaamine asja tähtsusest ja oma hea tahe peab siin olema toetajaks. Veelkord — arhiivide näol meile minevikust säilunud varandused meie maa arenemise ja rahva ajaloo kohta kohustavad, et neist peetaks ka vastavalt lugu.

Ühest avalikkude raamatukogude tuluallikast.

M. Pukits.

Tartu Linna Raamatukogu juhataja.

Majandusaasta vahetusel on meie omavalitsused uute eelarvete koostamisel põrganud kokku suurte raskustega paljude tulude vähenemise tõttu, mis näitab veelgi langemise tendentsi. Kulud seevastu aga tikuvad tõusma ja nende seniselgi tasemel hoidmine muutub üldise kitsikuse juures problemaatiliseks. Seepärast on uute tuluallikate leidmine hädavajalik, mille juures need siiski ei tohiks saada kodanikele koormavaks.

Kärpimisist ja kokkutõmbamisist seniste kulude alal, millest on haaratud kinni häda sunnil muude abinõude hulgas, pole pääsnud kultuurasutisedki, nende seas ka mitte avalikud raamatukogud, hoolimata sellest, et need meil polegi veel jõudnud arendada oma tegevust tarviliku kõrguseni, nagu oleks vajalik nende üldhariduslikkude ülesannete kohaselt. Kärpimiste juures on eriti tunduvalt kannatanud uute raamatute ostu summad, kuna ka Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi toetus on osalt jäänud ära, osalt aga kahanenud minimaalse võimaluseni. Raamatute ja nende eksemplaride arv meie avalikes raamatukogudes pole kunagi olnud küllaldane, ja kui nüüd summade kokkukuivamise pärast uudisteoste muretsemine muutub raskeks, siis halvab see valusalt raamatukogude tegevust üldse.

Ei taha siinkohal hakata uuesti selgitama raamatukogude tähtsust kultuurtegurina meie ühiskondlikus elus, see on endastki selge igale mõtlevale inimesele ja sellest on küllalt kõneldud teiselgi. Tahaksin ainult vihjata ühele võimalusele, mida avalikud raamatukogud pole senini kasustanud tulude hankimiseks, mis aga ometi on nähtud ette ja lubatud seadusandlikul teel, mis ka lugejaskonnale ei tohiks olla ülepääsmatuks raskuseks.

Meil ollakse üldiselt arvamusel, nagu peaks avalikkude raamatukogude kasusta-

mine olema kodanikele maksuta, nagu seda on alghariduse saamine ja veel mõned muud esmajärgulise tähtsusega sotsiaalsed vajadused. Väheste eranditega on lugu senini nõnda olnudki ja ükski omavalitsus ei tahaks vist muuta seda olukorda sundiva tarviduseta, niisama heast meelest. Aga kui seaduseandlus, reguleerides ja ühtlustades avalikkude raamatukogude korraldust ja tegevust riiklikus ulatuses, aegsasti on näinud ette ka mõnesuguste tulude saamise võimalusi, siis tohiks id omavalitsused, päris loomulikult kasustada, vähemalt praegusel kitsal ajal, neid senini lahtiseks jäetud võimalusi.

Siin on mõeldud tasuvõtmist avalikest raamatukogudest laenuatavate teoste eest. Avalikkude raamatukogude seaduse (RT 77/78 — 1924) § 18, märkus 1 ütleb selle kohta: „Raamatukogu ülevalpidaja võib iga väljaantud raamatu tarvitamise eest kuni 5 sendini raamatu pealt nädalas raamatukogu heaks maksu võtta.“ Seega on antud täiesti konkreetne alus mainitud tasu võtmiseks ja määratud isegi kindel piir selle ulatusele. Iga omavalitsus võib vastavate statistiliste andmete najal kergesti arvutada, kui suur võiks olla kõnealusest tasust saadav tulu aastas. Kui peaks tekkima mõnesuguseid kaalutlusi, kas seaduses ettenähtud tasu norm, 5 senti raamatult nädalas, siiski vast pole liiga kõrge, võrreldes tarvitajaskonna maksuvõimega, siis jääb ju omavalitsusile täielik vabadus toimida oma äranägemise järgi olude kohaselt ja võtta tasu vähemas ulatuses. Võrdluseks, mitte eeskujuks, võiks siinkohal mainida, et eralaenu raamatukogud võtavad lugemise eest tasu 10% ja rohkem raamatu hinnast, nõudes selle kõrval veel isegi tagatise sissemaksimist. Ja ometi leidub lugejaid küllaldaselt, kes tasumaksimisega võimaldavad selliste eraraamatukogude olemasolu, saa-

des oma raha eest sageli alaväärtuslikku kõmukirjandust.

Kerkib küsimus, milliseks otstarbeks tarvitada kõnealuseid summasid, kas ainult uute raamatute muretsemiseks või tohib neid kasutada ka muuks otstarbeks. On igatahes selge, et lugemismaksust saadavad tulud peaksid jääma raamatukogu erisummadeks, milliseid ei saa tarvitada omavalitsuse üldisiks väljaminekuiks väljaspool raamatukogude eelarvet. Seda kinnitab ka Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi peasekretär A. Kurvits oma raamatus „Raamatukogu ja vabaharidustöö“ (lk. 32—33), lisades juurde, et need tulud lähevad „täienduseks teistele summadele“, millised nähtud ette raamatukogude eel-arves.

Lõpuks võiks pakkuda huvi üks konkreetne katse, millise teostas Tartu Linnavalitsus oma avalikes raamatukogudes, määrates lugemistasuks 3 senti raamatult kahenädalaselt tähtajalt, kaotades see juures tagatise. Kuigi tasumäär oli väike, võis karta lugejate arvu vähenemist. Tegelikult see arv aga tõusis, tõstes ühtlasi

ka päevas laenatud köidete arvu, milline ulatus eelmise aasta 15. augustist käesoleva aasta märtsi lõpuni keskmiselt 388-le keskraamatukogus, tõustes paralleelselt ka haruraamatukogudes.

Milliseid tegelikke järeldusi võiks teha sellest katsest?

Kui arvestada asjaolu, et eelarves ettenähtud toetus Haridus- ja Sotsiaalministeeriumilt jäi tulemata ja mõni teinegi väiksem tulu ei laekunud, mis andis kokku rohkem kui poole puudujääki uute raamatute muretsemiseks määratud summast, nüüd aga nende aukude täitmine võimalus just lugemistasust saadud summadega, siis tohib küll rõhutada linnavalitsuse sammu otstarbekohasust ja õigustust raamatukogudele uute tulude hankimisel. Sellela oleks raamatukogude tegevus saanud tugevasti halvatud ja lugejaskonna huvid oleks pidanud kannatama paljudegi uudisteoste puudumise all.

Omavalitsused võiksid siiski kaaluda seda küsimust ja tarbekorral kasustada võimalust oma tulude suurendamiseks.

Kroonika.

Korteriturg Saksamaal.

Ajakirja „Wirtschaft und Statistik“ nr. 3 — 1933 andmeil näitas 1932. a., võrreldes eelmise aastaga, tagasiminekut korterite ehitamise alal Saksamaal. See olevat tingitud peamiselt riikliku ja omavalitsusliku toetuse kärpimisest. Tagasimineku haarab nii lõpetatud kui alatud ehitusi. Järgnevast tabelist, milline sisaldab andmeid linnade kohta, kus üle 10 000 elanikku, selgub see piltlikult:

	1931. a.	1932. a.	Vähene- mise %
Ehitusi alati	52 721	69 715	24,5
„ lõpetati	71 123	148 711	52,2

Lõpetatud ehituste suhtes ehitustegevuse aktiveedi langus selgub eriti järgnevast:

Valminud uute korterite arv 10 000 vana korteri kohta oli

	1932. a.	1931. a.
Berliinis	104	245
Mujal, keskmiselt	76	164

Vähemate (1- — 3-toaliste) korterite juurdeehitamine 1932. a. langes protsentuaalselt veidi, võrreldes 1931. a.

Valminud kortereist oli:

	1932. a.	1931. a.	1927. a.
Väikekortereid (1- — 3-toalisi)	53,7%	57,0%	34,2%
Keskmi kortereid (4- — 6-toalisi)	42,5%	41,1%	62,6%
Suurkortereid (üle 7-toalisi)	3,8%	1,9%	3,2%

Seega ligi pool ehitatud korterite arvust on 4- ja rohkematoalised. Arvestades viimase aja propagandat vähemate elamute kasuks, tehakse mõnes linnas isegi takistusi suurte üürikasarmute ehitamisel. Keskmise korterite arv maja kohta, milline oli 1931. a. 5, langes 1932. a. 3,6-le aasta esimesel ja 2,1-le — teisel poolel, olles vaid 1,7 aasta viimasel veerandil. Ühe-perekonna-majade protsent tõusis 26-lt 1931. a. — 64-le 1932. a. 1932. a. ehitati keskmiselt ja suurlinnades 53 400 korterit, kusjuures 28 000 korteri (52%) ehitamiseks anti riiklikku või omavalitsuslikku toetust. 1931. a. oli vastav protsent 84, 1930. a. — 88.

Ehitusühingute poolt ehitati 1932. a. 44,5% (1931. a. — 60%), eraettevõtjate poolt — 45% (1931. a. — 34%) kortereist. Sellest selgub, et ehitusühingute osa korterite soetamisel on vägagi tähelepanuväärne.

A. G-n.

TALLINNA LINNAPANGA

arvete seis 1. oktoobril 1933.

AKTIVA.

PASSIVA.

1. Kassa	kr.	107.683,46	1. Põhikapital	kr.	530.000.—
2. Hoiuarved	"	871.349,06	2. Tagavarakapital	"	99.126,35
3. Väärtpaberid	"	31.149,29	3. Amortisatsioonikapital	"	12.821,64
4. Väärtused	"	6.080,59	5. Hoiusummad	"	4.716.389,84
5. Diskonteeritud vekslid	"	1.921.041,02	7. Võlad teisis krediitasutis	"	200.000.—
6. Tähtajalised laenud	"	294.413.—	9. Korrespondendid	"	28.545,70
7. Kontokorrentlaenu	"	2.348.818,04	10. Väljaantud garantiid	"	176.389,53
10. Korrespondendid	"	76.271,96	13. Tulud	"	270.047,69
11. Garantiideebitorid	"	176.389,53	14. Muud passivad	"	25.849,47
13. Vallasvara	"	29.540,71			
14. Kinnisvara	"	70.624,79			
15. Kulud	"	103.888,46			
17. Muud aktivad	"	21.929,31			
Kokku kr. 6.059.179,22			Kokku kr. 6.059.179,22		

Juhatus.